

■ De Sovjet-Unie. Een samenleving onder spanning

bron 1 *Op 28 mei 1936 schrijft de partijkrant Pravda*

- 1 De zogenaamde vrije liefde en een niet ordentelijk seksueel leven zijn door en door
- 2 bourgeois, hebben niets gemeen noch met de socialistische principes, noch met de ethiek en
- 3 het normale gedrag van een sovjetburger. De mensen van ons land en het beste deel van de
- 4 sovjetjeugd bewijzen zich waarschijnlijk als voortreffelijke vaders van een gezin, die hun
- 5 kinderen van harte liefhebben.

bron 2a *In 1939, tijdens het Achttiende Partijcongres, zegt Stalin over de rol van de kunstenaar in de Sovjet-Unie*

- 1 Een aanhanger van Lenin kan niet alleen maar een specialist zijn in zijn favoriete
- 2 wetenschap of kunst. Hij moet ook een sociaal en politiek werker zijn, die een levendige
- 3 belangstelling heeft voor de bestemming van zijn land. Hij moet goed op de hoogte zijn van
- 4 de wetten van de sociale ontwikkeling. Hij moet in staat zijn deze wetten toe te passen en
- 5 hij moet actief deelnemen aan de politieke leiding van zijn land

bron 2b

Een poster van Solovyov uit 1963

Vertaling van de teksten:
Op naar het communisme!
In één enkele rij, naar een gelijk doel!

In 1967 verzamelt Pavel Litvinov materiaal voor een boek, waarin hij wil aantonen dat enkele veroordeelde dissidenten onrechtvaardig zijn behandeld. Litvinov zelf wordt ook opgepakt en verhoord. Na dit verhoor door de KGB stuurt Litvinov een open brief over de wijze waarop hijzelf behandeld is naar verschillende bladen in en buiten de Sovjet-Unie. Uit de vele reacties die hij van landgenoten krijgt op zijn optreden, wordt in 1968 in West-Europa een boekje samengesteld. Daaruit komen de volgende fragmenten (de bronnen 3a, 3b en 3c)

---

bron 3a

Brief van 30 december 1967 uit Riga

- 1 Sta mij toe u geluk te wensen met wat voor mij de vrolijkste en mooiste feestdag van het
- 2 jaar is! Mogen al uw wensen vervuld worden, niet alleen in dit nieuwe jaar, maar in geheel
- 3 uw leven.

---

bron 3b

Brief van 14 januari 1968 uit Mogiljov

- 1 Waarde kameraad Litvinov,
- 2 Ik hoorde terloops, dat u protesteert over het proces tegen Galanskov, Ginzburg,
- 3 Dobrovolski en Lasjkova. Ik begrijp niet wat er aan de hand is, want er staat toch in het
- 4 Wetboek van Strafrecht een artikel op anti-sovjetactiviteiten. Vermoedelijk zijn ze daarvoor
- 5 veroordeeld.
- 6 Het beste

---

bron 3c

Brief van 29 januari 1968 uit Moskou

- 1 Meneer Litvinov,
- 2 Ik heb vernomen dat je protesteert tegen het rechtvaardige proces tegen de anti-
- 3 sovjetelementen Ginzburg en Co., die misdaden hebben begaan tegen ons sovjetvaderland.
- 4 Bovendien word je actief door Daniël-Bogoraz geholpen. Je protesteert ten overstaan van de
- 5 hele wereld op een luidruchtige, domme, dwaze en verwarde manier, luidkeels reclame
- 6 makend voor je anti-sovjetinborst, als een zwarthandelaar in een provinciestadje. Je bent
- 7 een vreemd bondgenootschap aangegaan met misdadigers en actief neem je hen in
- 8 bescherming; het is onbegrijpelijk wat jou met hen verbindt. Wat voor verwantschap is er
- 9 tussen jullie? Je gaat tekeer als een leeg vat en je schreeuwt moord en brand. En andere
- 10 anti-sovjetelementen in het buitenland maken met succes van deze kreet gebruik om een
- 11 wilde heksenjacht te ontketenen tegen ons volk, onze sovjetstaat. En de leverancier van
- 12 stinkende brandstof voor die heksenjacht is Uwe Genade! Beschouw jij jezelf als een
- 13 sovjetpatriot?

bron 4a

De Duitse socialist Karl Kautsky (1854-1936) is een belangrijke figuur in de internationale socialistische beweging en een van de bekendste marxistische denkers. In 1931 verschijnt in Nederlandse vertaling zijn boek 'Het bolsjewisme in het slop'. Op basis van berichten uit de Sovjet-Unie geeft hij hierin commentaar op de invoering van de Vijfjarenplannen

1 Door het meedogenloos aanzetten der arbeiders heeft men inderdaad een zekere
2 vermeerdering van de industriële productie van Sovjet-Rusland bereikt. Het is echter de
3 vraag, of een verdere uitbreiding mogelijk is. Het reeds bereikte resultaat is evenwel louter
4 zelfbedrog, omdat de gevolgen van het bovenmatig opjagen der arbeiders zich ook doen
5 gevoelen in het land van de 'proletarische dictatuur'. De kwaliteit der producten daalt
6 sneller dan de kwantiteit stijgt. Tegenover het buitenland pralen de sovjetmensen met de
7 cijfers der kwantiteit. Maar wanneer zij onder elkaar zijn, klagen zij over de snelle
8 vermindering der kwaliteit, die ook vroeger niet buitengewoon goed was. (...)
9 Ik had het bovenstaande reeds geschreven, toen ik (...) een reeks telegrammen uit de Pravda
10 ontving. In het eerste dezer telegrammen van 10 maart wordt er over gejuicht, dat de Rode
11 Putilovfabrieken het door de staat verlangde productiecijfer van tractors voor de landbouw
12 niet alleen hebben bereikt, doch overschreden hebben. Op de 1e april wordt mededeling
13 gedaan van de grote geestdrift onder de arbeiders der Putilovfabrieken over dit heerlijke
14 resultaat. Doch op de 9e april komt reeds het volgende telegram uit Charkow:
15 "De nieuwe tractors van de Putilovfabrieken, die in de districten Uman en Proskorov
16 aangekomen zijn, vertonen volgens de ontvangstcertificaten gebreken, die het onmogelijk
17 maken de machines te gebruiken: de radiatoren zijn lek; de zuigers hebben geen ringen; de
18 rupsbanden zijn uitgehold; tengevolge van de slordige montage van de onderdelen ligt het
19 onderstel geheel uit elkaar; de karren liggen vol rommel en metaaldelen".
20 Dit telegram illustreert niet alleen het resultaat van de overbelasting der industriearbeiders,
21 doch ook van de wijze, waarop de kolchozen machines verkrijgen.

bron 4b

Sidney (1859-1947) en Beatrice (1858-1943) Webb zijn leden van de Britse Fabian Society, die een geleidelijke invoering van het socialisme voorstond. In 1932 maken zij een studiereis naar de Sovjet-Unie. Na hun terugkeer schrijven zij een dik boek over hun bevindingen. In 1935 wordt dit in het Westen gepubliceerd onder de titel 'Sovjet Communisme: een nieuwe beschaving?'

1 Volokitin's werkbrigade in de Rode Putilovfabrieken (Leningrad) vervulde zijn taak in 775
2 uur in plaats van de 924 uur die was voorzien in het plan. Zo'n misrekening door de
3 technische administratie bij het schatten van de benodigde tijd voor een bepaalde taak zou
4 nooit zijn ontdekt als niet door socialistische competitie en de hoogste uiting daarvan – de
5 werkbrigade – een echte socialistische houding ten aanzien van arbeid was ontwikkeld bij
6 de arbeiders. Berekeningen door de leden van de werkbrigade in deze ploegendienst hebben
7 aangetoond dat, indien onderbrekingen worden voorkomen, het mogelijk moet zijn om de
8 hoeveelheid werk dat verricht kan worden in het kader van het industrialisatieprogramma
9 met 150% te laten groeien. (...)
10 Als we bedenken dat het werk van Gosplan de USSR in feite behoedt voor de afwisseling
11 van de economische hoogte- en dieptepunten, zo kenmerkend voor de kapitalistische
12 wereld, (...) kunnen we nauwelijks ontkennen dat het nieuwe systeem een opmerkelijke
13 verandering teweegbrengt in de economische verhoudingen van een hele gemeenschap,
14 waardoor ook de mentaliteit van de producenten verandert, of het nu bestuurders, technici
15 of arbeiders zijn. De goed georganiseerde vakbonden van de USSR, met meer dan 18
16 miljoen leden, zijn volledig voorstander van verhoging van de arbeidsproductiviteit door
17 het idee van stukloon, kostenbesparing en onderlinge wedijver om de hoogste productie
18 tegen de laagste kosten te realiseren. Ook hameren ze er voortdurend op zo veel mogelijk
19 arbeidsbesparende uitvindingen toe te passen, zodat de machine steeds meer de slaaf van de
20 mensheid wordt. Dit is mogelijk omdat er niet langer een belangenconflict bestaat in de
21 manier van produceren.

Nederlanders en hun gezagsdragers 1950-1990: verzuiling, polarisatie en herwonnen consensus

— Een foto van Ed van der Elsen van nozems in Amsterdam, 1956

bron 5a

— De schrijver Louis Paul Boon schrijft in een reportage uit de jaren vijftig over nozems

bron 5b

- 1 Een blad van rechts ging zelfs op zoek naar de nozems.
- 2 Het ontdekte in de eerste plaats, dat nozems gekke kachelpijpbroekjes dragen, opzichtig
- 3 gekleurde hemden, en de haren ongekamd (en misschien zelfs ongewassen) dragen.
- 4 En het ontdekte in de tweede plaats, dat de zoon van de bakker en de tramcondukteur, van
- 5 de notaris en zelfs van de journalist die het stuk in de krant schreef, allemaal net eender
- 6 liepen gekleed ... en dus ook allen nozems waren.
- 7 De haat tegen de nozems begint al bij die kleding. Wie graag wijde broekspijpen draagt,
- 8 wordt kwaad op wie kachelpijpen heeft. Wie zelf te stram wordt voor een foxtrott is
- 9 afgunstig op wie nog kan rock'n rollen.
- 10 De nozem is minstens zozeer het produkt van de wrok der volwassenen, als van zijn wrok
- 11 tegen die volwassenen en hun 'rotwereld'.
- 12 Laten wij het zeggen zoals het is. Als wij de kranten openslaan dan hebben we zowel op de
- 13 eerste page berichten over raketten naar de maan, als op de laatste page een stripverhaal
- 14 over supermensen die op de planeet Mars of Venus ronddwalen ...
- 15 En ondertussen is de nozem een wezen, dat soms nog niet eens over een bromfiets beschikt.
- 16 Er zijn snelle Amerikaanse wagens die over onze autostraden ijlen, en er zijn straaljagers
- 17 die boven ons hoofd de geluidsmuur doorbreken. En ook de nozem wil zoiets, maar kan dat
- 18 niet.
- 19 Hij kan alleen maar tot een naamloze massa van opgeschoten jongens en meisjes behoren.
- 20 En almeteens heeft hij ontdekt, dat hij 'iemand' wordt door met een leren vest rond te lopen
- 21 en een ruit in te gooien.
- 22 Hij komt in de krant, men spreekt over hem. Hij is 'een probleem' geworden. En juist dat is
- 23 het, wat zo op onze jonge mensen inwerkt. Zij horen gràag, dat zij een 'probleem' zijn
- 24 geworden.

bron 5c *In een bundel met artikelen over de opkomst van de jeugdcultuur wordt over nozems gezegd*

1 In de tweede helft van de jaren vijftig krijgen Nederlandse jongeren iets meer financiële
2 armslag. Vooral de ongeschoolde en geoefende arbeidersjongeren besteden dit geld aan
3 nieuwe consumptiegoederen en commercieel vermaak. Anders dan voor hun ouders, de
4 generatie die was opgegroeid in een periode overschaduwed door een economische crisis,
5 werkloosheid, nazisme en oorlogsgeweld, zijn voor deze jongeren de relatieve economische
6 stabiliteit en welvaartsstijging min of meer vanzelfsprekend. De eigenaren van bioscopen,
7 cafés en danslokalen worden zich ervan bewust dat deze categorie jongeren een belangrijke
8 nieuwe doelgroep gaat vormen. Producten van de Anglo-Amerikaanse vermaakcultuur als
9 tarzan-, cowboy- en seksfilms, alsook de rock'n roll- en jive-muziek vormen weldra het
10 hoofdbestanddeel van dit commerciële recreatieaanbod.
11 In hun verlangen naar vrijheid nemen arbeidersjongeren bezit van de straat, waar ze al dan
12 niet gemotoriseerd hun identiteit aan het publiek tonen. De onderscheidings- en
13 statussymbolen van deze nozemgroepen zijn hun brommers, geruite hemden, zwarte
14 werkbroeken, leren jacks en motorlaarzen. En, vanzelfsprekend de Brillantine die de vetkuif
15 vorm moet geven. De meeste van deze attributen en hun esthetiek worden ontleend aan
16 Anglo-Amerikaanse voorbeelden. Bij de *arbeidersklasse-dandies* is de gestroomlijnde
17 brommer van het Italiaanse type -ook wel buikschuiver genoemd vanwege de zithouding
18 van de bestuurder op zijn duozit- het meest populair. Bovendien dragen ze, zodra die vanaf
19 eind jaren vijftig beschikbaar komen, een transistorradio met zich mee. De meisjes, die in
20 het geheel al met al een ondergeschikte positie vervullen, meten zich wijde rokken aan met
21 een brede ceintuur en hoog opgestoken getoupeerd haar.

bron 5d *Een tabel*

Lonen, gezinsconsumptie en werkloosheid, 1948-1960

Jaar	Indexcijfer reëel loon 1990=100	Indexcijfer prijsniveau gezinsconsumptie 1990=100	Werkloosheid in procenten van de loonafhankelijke beroepsbevolking
1948	48,9	16,0	1,9
1949	48,6	17,0	1,7
1950	45,8	19,0	2,1
1951	45,5	21,0	2,5
1952	45,5	21,0	3,8
1953	45,5	21,0	2,7
1954	49,4	22,0	1,7
1955	53,4	22,0	1,1
1956	52,9	23,0	0,8
1957	56,2	24,0	1,0
1958	58,0	24,0	2,2
1959	59,8	24,0	1,5
1960	60,2	26,0	0,9

bron 6 *Uit een pamflet over de groetplicht uit 1970, verspreid in de Johannes Postkazerne te Havelte*

- 1 ‘De erbewijzen die moeten worden gebracht doen aan de menselijke waardigheid geen
- 2 afbreuk, maar bieden in tegendeel de gelegenheid om de saamhorigheid en het respect voor
- 3 de leider op mannelijke wijze te betuigen.’
- 4 (vrij naar het “Handboek voor de Soldaat”)
- 5 Maar de dienst trekt één lijn. (...)
- 6 Ook als het respect en de saamhorigheid volledig zoek zijn dient het ‘erbewijs’ te worden
- 7 gebracht.
- 8 Getuige hiervan was de straf, die tegen de dienstplichtige Henk van der H. werd geëist door
- 9 de Advocaat-Fiscaal, 16 maanden gevangenis, omdat Henk zijn commandant te verstaan
- 10 had gegeven niet meer aan het feodale gebruik van de groetplicht te zullen meedoen.
- 11 Is dit redelijk ....?
- 12 De v(ereniging) v(an) d(ienstplichtige) m(ilitairen), die dit niet redelijk vindt roept iedereen
- 13 op die het niet eens is met het nog bestaan van antieke toestanden als groetplicht met haar
- 14 mee te protesteren, door op woensdag a.s. 1 juli 1970 (denk aan de nieuwe wedde-regeling;
- 15 goed betaald protest) een nationale groetdag te houden.
- 16 Op deze dag wordt iedereen, zonder aanzien des persoons, gegroet; niet uit beleefdheid,
- 17 doch uit een vorm van protest.
- 18 Het vvdm afdelingsbestuur groet u uit beleefdheid.

- 19 Namens het bestuur
- 20 w.g. michel   w. lagerweij voorzitter

Eindexamen geschiedenis vwo 2003-I

havovwo.nl

bron 7

Een prent over de grondpolitiek van het kabinet-Den Uyl (28 juni 1975) van Frits Muller

Toelichting

Het kabinet wilde de grondpolitiek zo wijzigen dat speculanten niet meer rijk konden worden aan de handel in grond. Gemeenten kregen een voorkeursrecht bij onteigening van grond, waardoor zij grond konden kopen tegen de lagere gebruikswaarde in plaats van tegen de hoge marktwaarde.

bron 8

In 1968 beweert J. Mertens, voorzitter van het Nederlands Katholiek Vakverbond (NKV), dat de werkelijke macht in Nederland in handen is van een netwerk van ongeveer 200 economische machthebbers, de ‘tweehonderd van Mertens’. De Universiteit van Amsterdam heeft indertijd deze bewering onderzocht. In het tijdschrift De Nieuwe Linie wordt dit onderzoek weergegeven

- 1 Wat is nu het kenmerkende van het uitgangspunt, de ‘tweehonderd van Mertens’? Dat ze
- 2 allemaal meer dan één functie bekleden, bijvoorbeeld ze zijn directeur van de ene
- 3 onderneming en commissaris van een andere. Zo’n mijnheer die meer dan één job heeft in
- 4 de leiding van de Nederlandse economie, is duidelijk een kruispunt van beïnvloeding.
- 5 Het onderzoek heeft onomstotelijk vastgesteld, dat er in Nederland een *hecht en bewust*
- 6 *opgetrokken netwerk* van gemeenschappelijke benoemingen bestaat, waarin vrijwel de hele
- 7 nationale top van het bedrijfsleven, de werkgeversorganisaties en van de overheid
- 8 betrokken is. (...)
- 9 De centrale positie die de geldbedrijven, m.n. de grote handelsbanken, in het netwerk van
- 10 de gemeenschappelijke benoemingen hebben, wijst op een netwerk dat is opgebouwd *vanuit*
- 11 *de kapitaalverschaffers*. (...)
- 12 Op het terrein van de grote economische beslissingen dat grotendeels samenvalt met dit
- 13 netwerk van gemeenschappelijke benoemingen ontbreekt vrijwel iedere *openbare controle*.
- 14 Kamerleden en bestuursleden van politieke partijen worden in het netwerk zo goed als niet
- 15 gevonden.